

Петрушка Олена Володимирівна
к.е.н., викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТИВНУ НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Для з'ясування теоретичних засад державного пенсійного страхування важливо визначити основні чинники, що зумовлюють об'єктивну необхідність цього важливого інституту соціальної політики. На нашу думку, всі чинники доцільно розмежувати на дві групи, залежно від їхнього впливу на розвиток потреби в матеріальному забезпеченні осіб у старості, а також залежно від можливості забезпечити таку потребу суб'єктами ринкової економіки.

Першу групу чинників, що обумовлюють об'єктивну необхідність, становлять ті, які, власне, зумовлюють попит суспільства на соціальний захист. Участь населення в економічних процесах трансформувалася разом з удосконаленням суспільного виробництва, розвитком продуктивних сил, появою нових форм зайнятості населення та ін. Із розвитком індустріального виробництва докорінно змінилися системи соціальних взаємозв'язків у суспільстві – зайняте населення, змінивши місце проживання, втрачало притаманні тодішньому суспільству можливості захисту в старості (допомога сім'ї, общини). В таких умовах виникла потреба у принципово новій формі соціального захисту, що базувалася б на самовідповідальності й особистій передбачливості [1, с. 13]. Велика кількість індивідуальних ризиків опинитися в злиднях після закінчення трудової кар'єри переростала у значний за розмірами соціальний ризик, який загрожував не лише стабільному економічному розвитку країн, а й існуванню тодішніх держав. Таким чином урбанізований спосіб життя, велика залежність працівника від наявності заробітної плати, а також втрата міцних матеріальних зв'язків між поколіннями у складі сім'ї обґрунтовує потребу в системах соціального захисту непрацездатних осіб.

Необхідною умовою запровадження системи заходів, спрямованих на усунення соціальних ризиків, була гуманізація суспільства і розвиток у ньому почуття солідарності. В таких умовах суспільство прагнуло реалізувати розвинуту відповідальність за долю кожного індивіда, який з об'єктивних причин не може самостійно заробляти необхідні ресурси і забезпечити необхідне існування. Слід зазначити, що ефективність сучасних систем державного пенсійного страхування значною мірою визначається рівнем гуманності та солідарності суспільства.

Ще однією важливою необхідною умовою розвинутого державного пенсійного страхування є сформоване громадянське суспільство. На думку авторитетного вченого В. Роїка, саме громадянське суспільство руйнує монополію держави у сфері соціального захисту [2, с. 115]. Громадянське суспільство є тією силою, яка спроможна збалансувати інтереси населення, роботодавців і держави в управлінні фінансами державного пенсійного страхування, що є необхідною умовою його сталого розвитку. Нерозвиненість інститутів громадянського суспільства несе загрозу ухвалення нераціональних, соціально несправедливих рішень щодо формування і використання ресурсів державного пенсійного страхування.

В індивідів існує чимало потреб, які можна ефективно забезпечити в умовах ринкової економіки без участі держави. Проте, коли йдеться про пенсійне страхування, то існує група чинників, які обґрунтовують обмеженість суб'єктів ринкової економіки ефективно забезпечити суспільний попит на згаданий вид послуг. Цим самим пояснюється необхідність участі держави у згаданій сфері та необхідність функціонування державного пенсійного страхування.

Одним із чинників неефективності приватного пенсійного страхування, що перешкоджає охопленню цим видом послуг максимальної кількості споживачів, на думку лауреата Нобелівської премії Дж. Стігліца, є високі трансакційні затрати. Вчений навів аргументи, що засвідчують високі адміністративні затрати у приватному пенсійному страхуванні (які часто пояснюються

значними комісійними виплатами агентам). Так, якщо у соціальному забезпеченні адміністративні затрати становлять менше ніж 2% від виплат, то приватні страхові компанії витрачають 1 долар адміністративних витрат, виплачуваних дивідендів (прибутків) та податків на кожних 2 долари пенсійних виплат [3, с. 402]. На нашу думку, в умовах нерозвиненого ринку пенсійного страхування і низького рівня охоплення такими послугами населення, що можна спостерігати в країнах з транзитивною економікою, рівень трансакційних затрат є значно вищим, ніж у розвинених державах. У зв'язку з цим можна стверджувати про наявність вагомого аргументу на користь розвитку державного пенсійного страхування.

На заваді повноцінного забезпечення суспільства послугами пенсійного страхування ринковими структурами постає проблема несприятливого добору страхувальників. Несприятливий добір має місце тоді, коли люди знають про себе більше, ніж агенти, які їх страхують. Якщо індивіди матимуть більше інформації про очікувану тривалість свого життя, ніж страхові компанії, то люди з меншою ймовірністю одержати страхові виплати будуть намагатися забезпечити страхування. У зв'язку з цим такі особи покидатимуть страховий пул, а залишатимуться там ті люди, котрі мають більшу ймовірність отримати очікувані страхові виплати. Через несприятливий добір попит на приватне страхування обмежуватиметься людьми з відносно високою ймовірністю отримання страхових виплат. Це може призвести до краху ринку приватного страхування [4, с. 397]. Частково цю проблему можна вирішити якщо відмінності в очікуванні тривалості життя різних осіб можна легко визначити. У такому випадку питання несприятливого відбору можна вирішити шляхом диференційованого встановлення страхових премій, що відображали б цю очікувану тривалість. Однак навіть у цьому разі наявні певні труднощі у пенсійному страхуванні, оскільки частина експертів вважає принизливим встановлення більших сум премій для індивідів з поганим здоров'ям [3, с. 404]. Зважаючи на це, асиметрія інформації є складною проблемою у функціонуванні

ринку пенсійного страхування, а розв'язати цю проблему можна лише за допомогою обов'язкового державного пенсійного страхування.

Ще одним суттєвим обмеженням приватного пенсійного страхування є складність індексування пенсійних виплат. При цьому часто буває складно забезпечити дохід на пенсійні внески не менший, ніж рівень інфляції. З метою убезпечити пенсійні вклади від знецінення страхові компанії іноді розміщують акумульовані ресурси на ринку цінних паперів. Однак, як свідчить практичний досвід, динаміка вартості цінних паперів далеко не завжди переважає динаміку інфляційних процесів, окрім того, така діяльність пов'язана із значним ризиком, особливо в умовах глобальної нестабільності. В таких умовах держава більш спроможна гарантувати страхування від ризику інфляції, оскільки вона здатна виконати свої зобов'язання, підвищивши податки або ж розподіливши власні зобов'язання між поколіннями, зокрема, шляхом збільшення державного боргу [3, с. 403]. Ще більша складність забезпечення необхідного доходу на пенсійні вклади має місце в країнах з транзитивною економікою, адже в них спостерігається значно більша нестабільність ринків цінних паперів, до того ж, у таких державах значно складніше прогнозувати рівень інфляції.

Таким чином, державне пенсійне страхування є об'єктивною потребою сучасного суспільства, задовольнити яку в інший спосіб неможливо. Лише завдяки всеохоплюючому і загальнообов'язковому характеру можна повноцінно реалізувати захист непрацездатного населення. Оскільки право ухвалювати рішення щодо запровадження обов'язкових зборів належить виключно державі, то саме їй відводиться провідна роль в організації пенсійного страхування.

Література :

1. Борисенко Н. Ю. Пенсионное обеспечение: Учебник / Н. Ю. Борисенко. – М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К^о”, 2010. – 576 с.
2. Роик В. Д. Основы социального страхования: организация, экономика и право: Учеб. / В. Д. Роик. – М.: Изд-во РАГС, 2007. – 456 с.

3. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектору / Джозеф Е. Стігліц / пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998. – 854 с.
4. Хилман А. Государство и экономическая политика: возможности и ограничения управления : учеб. пособие / Арье Хилман ; [пер. с англ.] ; науч. ред. пер. В. В. Бусыгин, М. И. Левин. – М.: Изд. дом. ГУ ВШЭ, 2009. –879 с.